

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק

תצוה

אדר הראשון ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

האם מותר לעשות משקה ערק וכדו' (משקאות אלכוהוליים) מפירות הקדושים בקדושת שביעית.

בני ק"ק תימן יע"א אינם יכולים לסמוך על "לוחות שמיטה" הנפוצים, מכיון שהם הולכים לקולא בעניין זמן החנטה, נפק"מ למעשה כיום לגבי הלימונים, וכיצד ראוי לתימנים לנהוג.

ביאור הגמרא בחגיגה דף טו: רבי מאיר היכא למד תורה מפומיה ד'אחר' (אלישע בן אבויה), המשך התשובה לשואלים בעניין רבנים וסופרים ואנשי חינוך וכו' אשר יצאו עליהם שמועות רעות וכו', מה נדרש מהרב בכדי שילמדו תורה מפיהו, האם ישנו הבדל בין קטן הלומד ממנו לבין גדול, כיצד הרמב"ם למד חכמות חיצוניות למרות מה שכתב בעניין, והאם ישנו הבדל בין ללמוד מפיו לבין ללמוד מתוך ספריו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 632

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר הרב מנחם בן ציון גולן הי"ו, לרפואת ולהצלחת נו"ב הודיה בת הרב ראובן שתחי', שתזכה להריון קל ותקין, וללידה בזמנה ע"ד הטבע, מתוך בריאות ושמחה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ ביד רחבה ובנפש חפיעה. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח לנו"ב רפואה שלימה במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר הרב מנחם בן ציון גולן הי"ו, לרפואת ולהצלחת נוי"ב הודיה בת הרב ראובן שתחי', שתזכה להריון קל ותקין, וללידה בזמנה ע"ד הטבע, מתוך בריאות ושמחה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ ביד רחבה ובנפש חפיצה.

הטב"ע - בגימטריא אלהי"ם. ההנהגה שלטבע, כשהיא בדרך כלל. יהי רצון, שהשם ברוך הוא יזכה אותם. הוא לא רק הפעם 'התנדב', הוא תמיד מתנדב ב"ה. כבר הרבה שנים, שהוא פעיל נמרץ בעניינים שאנחנו עושים. ירבו כמותו בישראל.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח לנו"ב רפואה שלימה במהרה, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

האם מותר לעשות משקה ערק וכדו' (משקאות אלכוהוליים) מפירות הקדושים בקדושת שביעית.

השבוע נשאלתי שתי שאלות, בענייני שמיטה. אחת דרך הטלפון, שאל השואל, האם מותר לעשות ערק, מפירות שביעית, דהיינו פירות שיש בהם קדושת שביעית.

כידוע, את ה'ערק' עושים מפירות, כגון תמרים או צימוקים וכדו', אשר מאדים אותם. ישנו לכך כלי מיוחד, שבו מרתיחים אותם, ומן הזיעה שיוצאת מזה, נעשה מה שאנחנו קוראים 'ערק'. המלה ערק, היא בלשון ערבית, ופירושה זיעה. גם זיעה של אדם, נקראת 'ביערק', דהיינו הוא מזיע. מובן א"כ, כי 'ערק' זאת זיעה של משקים. השאלה היא, האם מותר לעשות זאת, מפירות שביעית?

עניתי לשואל, שהדבר אסור, מכיון שאין לשנות אותם מברייתם.

אבל הוא אמר לי, שאלתי ואמרו לי שהדבר מותר.

אינני יודע את מי הוא שאל, הדבר היה נראה לי תמוה, אולם מכיון שאינני יודע מיהו השואל, והאם הוא יחזור אלי בכלל, ובכל אופן הרי זאת שאלה הנוגעת לכולם, ע"כ רציתי לברר כעת בפניכם את העניין הזה, כי חושבני שזהו דבר מפורש. מי שהתיר, אם יש לו טעם, צריך שיסביר את עצמו. כי לכאורה, דבר זה מפורש ברמב"ם בהלכות תרומות.

כידוע, גם תרומה אסור לשנות מברייתו, כמ"ש הרמב"ם בהלכות תרומות נפרק י"א הלכה ב', תמרים של תרומה, מותר לתבצץ ולקבצץ כעיגול הדבילה. זה לא נקרא שמשנים אותם מברייתם, כי מדבקים אותם ביחד. ואסור לעשות מהם שֵׁכר. וכן אין עושין תמרים - דבש, ולא תפוחים - יין, ולא פירות הסתיו - חומץ. והמפרשים מסבירים, כי הסיבה לכך, מפני שאתה משנה זאת ממאכל למשקה.

כך כותב שם הרדב"ז, וטעמא דמתניתין, משום דאין עושין מן האוכל - משקה. הילכך התמרים, מותר לחבצן, דאכתי אוכל הוא. אתה משנה את התמרים למשקה, וזהו שינוי מברייתם. וטעמא דזיתים וענבים, משום דאמר קרא 'כל חלב דגן וגו' תירוש ויצהר', וקרא אותם 'ראשית'. הילכך, אפילו שמן ויין, שם ראשית עליהם, דהיינו תרומה.

וכך מבואר הדין גם בספר פאת השלחן, שהדין לגבי שביעית, הוא כמו לגבי תרומות. ועיקר הדבר מפורש ג"כ ברמב"ם בהלכות שביעית. הרמב"ם בהלכות תרומות, הוסיף עוד כמה פרטים, אבל הוא הדין והוא הטעם.

הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל ובתחילת פרק חמישין כותב בזה"ל, פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה וכו'. ובהלכה ג', ולא ישנה פירות מברייתן, כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש. אלו דברים, שהרמב"ם כבר כתב אותם בהלכות תרומות. דבר שדרכו ליאכל חי, לא יאכלנו מבושל. ודבר שדרכו להיאכל מבושל, אין אוכלין אותו חי וכו'.

גם בפירוש מהר"י קורקוס (בהלכות תרומות), מבואר שזהו הטעם. וז"ל, והכלל לכל זה, שאסור להפסיד את התרומה, ולא לשנות אותה מתכונתה, או לבטל טעמה. אבל כשהעושה התמרים דבילה, אין זה הפסד ולא שינוי תכונה.

מה שברור שמותר לעשות, זה לעצור את הזיתים. דהיינו, לעשות מהם שמן. וכן לעשות מענבים, יין או מיץ ענבים, כיון שלכך הם מיועדים. כפי שמפורש שם בהמשך דברי הרמב"ם, וכן שאר כל הפירות, אין משנין אותן

טפי, שאין דרכו לאכול כולו, אלא לעולם המיץ שלו עיקר.

למעשה, מי שיעיין בספרי חכמי זמנינו, יראה כי ישנם אפילו כאלה המחמירים, שלא לסחוט פירות הדר בשביעית. אבל רוב הפוסקים, מתירים.

בספר דיני שביעית (הוצאת דגל ירושלים מהדורת התשפ"ב) מובא כך [בדף ק"צ אות ג'], דעת רוב הפוסקים להתיר סחיטת פירות הדר, לפי שהם מיועדים גם לסחיטת מיץ, וכל בשר הפרי נהפך למשקה, ואכילת הפרי הוא בעין שתיה, דהמיץ כנוס בפרי וסחיטת הפרי לא הוא הפסד ואין זה משנה פרי מבריתו. ויש אומרים שיזהר שלא יסחוט בחזקה, באופן שהשאריות של הפרי נמאס מאכילת רוב בני אדם, אלא יסחוט בקלות, באופן ששאריות הפרי יהיה עדין ראוי לאכילה.

ויש מחמירים, שלא לסחוט פירות הדר. א"כ רואים, כי אפילו לגבי סחיטה, ישנם מחמירים.

ובדף קצ"א [אות ח'] מובא לגבי לימון, מותר לסחוט לימון כדי לעשות ממנו משקה, ואף שגורם בסחיטתו שהנותר מהפרי יזרק לאשפה כפי שהדרך הוא לזרוק את הנשאר אחרי הסחיטה ולא לאכול, מכל מקום מותר, ואפילו לדעת המחמירים שלא לסחוט תפוזים – לפי שזה הוא עיקר שימושם של בני אדם בלימונים, יותר מאשר גוף הפרי, מה שאין כן בתפוזים שאפשר לאכול כמות שהוא, ולכן יש מחמירים בהם שלא לסחוטם.

ובדף קצ"ב [אות י"א] לגבי אשכוליות, מותר לסחוט אשכוליות לעשות ממנו משקה (מיץ) גם למחמירים שלא לסחוט תפוזים – לפי שבפרי עצמו יש מרירות ולכן הם מיועדים יותר למשקה מאשר לאכילה.

ובדף קצ"ג [אות י"ד] לגבי גזר, סחיטת גזר כדי להפיק ממנו מיץ – יש אוסרים, ואפילו שיאכלו אחר כך גם את השאריות של הגזר, ואפילו שמנהג המקום לרסקו למיץ וגם הרבה עושים כן, לפי שהמיץ אינו נחשב פרי, וגוף הפרי לא נמצא במיץ, ולכן מפסיד את פרי הגזר.

מברייתן בתרומה. לאו דוקא תמרים, אלא הכל. חוץ מזיתים וענבים בלבד.

בספר דרך אמונה (הלכות תרומות שם), הביא נדון, האם מותר לסחוט תפוזים, לעשות מיץ תפוזים. הוא מדבר שם לגבי תרומות, אבל עוד מעט נראה כי ה"ה לגבי שביעית. כמעט אותה השאלה.

הוא כותב [באות כ"ח] בזה"ל, התורה החשיבה המשקה שלהן, כדכתיב ראשית דגנך תירשך ויצהרך, ואין זה הפסד. בדרך כלל המפרשים אומרים, שהאיסור לשנות פירות מברייתם, הוא מפני שהדבר מפסיד אותם. השינוי שלהם, נחשב הפסד. צריך שהפרי ישאר, כמות שהוא. לא שזהו הפסד מבחינת הערך והשווי, אין המדובר בהפסד כספי, אלא מבחינת הפרי זהו הפסד. זה כמו לגבי ס"ת תפילין ומזוזה, אות שנפסדה צורתה. אתה מפסיד בכך את הפרי. כאשר הפרי משתנה, זה נחשב הפסד. ביחס למצב הפרי.

אולם לגבי פירות אחרים, כגון תפוזים, אצל חז"ל לא היו בכלל תפוזים, כי זה בא מארצות אחרות. בשום מקום בספרי חז"ל, לא נזכר עניין התפוזים. אולם השאלה היא, באופן כללי. האם הדין הזה יכול להשתנות, במצב שישינו הרבה פירות אשר סוחטים אותם? כמו בזמנינו, תפוזים. וק"ו לימונים. או אשכוליות.

החזון אי"ש מסתפק בעניין זה, כמובא בדרך אמונה בזה"ל, ואפשר שאם בזמן בזמן מן הזמנים, רוב בני אדם יסחטו מן הפירות, וניחא להו בסחיטתן, כמו תפוז – תפוחי זהב – בזמנינו, יהיה דינו כזיתים וענבים, ויהיה מותר לסחוטם. ואפילו אם במקום אחד נוהגין כן. לא צריך שבכל העולם יהיה כך, מספיק שבאיזו ארץ מסויימת, או באיזה מקום, הדבר שם הוא מקובל. אם הוא באופן שאם היה כל העולם בתנאי מקום זה, היו ג"כ סוחטין, מותר.

אבל הוא לא מסתפק בכך, אלא מוסיף עוד סברא, וגם יש לומר דבתפוזי כיון, שמעריץ את כל האוכל לתוך הכוס, ואין נשאר אלא הפסולת, הוי ליה כטרימא, שלדעת רודה"פ אפי' אם מרסקן לגמרי מותר כנ"ל. ולימון עדיף

[לעניין סחיטת לימונים, מהרח"כ בשם טוב הלכות שמיטה שם אוסר. אך שמא יש לדקדק מלשונו שלא אסר אלא לעשות מי לימונים, אבל לסחוט לימון בשעת האכילה לית לן בה, לפי שכך היא דרכו. ויש לעיין אם אפשר לומר דמיירי בלימונים המתוקים שהיו מצויים בתימן, שהדרך לאכלם דוקא. איתמר].

[בלא נדר ובעזרתו יתברך עוד נרחיב בנדון דלעיל בשיעור נוסף].

*

לגבי ההלכה הזאת, שאסור לשנות את הפירות, רבינו שמשון כותב [שביעית פרק ח' משנה ב', כי הסיבה היא, מפני שכתוב בתורה ויקרא כ"ה, ו] וְהִיְתָה שִׁבְתַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ, 'לאכלה ולא להפסד'. גם מפרשי הרמב"ם, הולכים בדרך הזאת. אבל הדבר אינו פשוט.

בספר ערוך השלחן העתיד [הלכות שמיטה ויובל סימן כ"ד סעיף ג'], כותב סיבה אחרת. הוא כותב זאת מעצמו, כך נראה לו, שהדבר נלמד מן הפסוק ויקרא כ"ה, י"ב קָדַשׁ תִּהְיֶה לָכֶם, 'תהיה' – בהיותה תהא.

וז"ל שם, מצינו בשביעית שאסור לשנות אותם מברייתן, כמ"ש הרמב"ם בפ"ה דין ג' וז"ל, ולא ישנה פירות מברייתן, ודבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל וכו', וזהו מירושלמי ריש פ"ח ע"ש. ולא מצאתי לזה דרש מהפסוק, לא בגמ' ולא בירושלמי ותוספתא והתורת כהנים. הוא חיפש ולא מצא, מהו המקור לכך בפסוק.

אינני יודע, האם הוא ראה את דברי רבינו שמשון, הכותב שזה בכלל הדרשה 'לאכלה ולא להפסד'. אבל בכל אופן, הגם שהדבר כתוב בראשונים ובעוד מפרשים, אולם חז"ל לא כתבו זאת בנ"ד במפורש, לכן הוא סולל לו דרך אחרת.

ונראה דזה למדנו מדכתיב קדש תהיה לכם, פְּהִיְתָה תְּהָא, כמו שדרשו מזה דשביעית תופסת דמים וגם היא נשארה בקדושתה מדכתיב תהיה בהווייתה תהא [סוכה דף מ' ע"ב]. גם כאשר קנו את הפרי בכסף, קדושת שביעית נתפסת בכסף.

וה"נ דרשינן לענין שלא ישנה אותם מברייתן. מצד אחד, זהו חידוש. כי זאת דרשה שאינה כתובה בהדיא. אבל מצד שני, לכאורה ברמב"ם [בהלכות שמיטה ויובל] הדבר מאד מסתדר, כי הרמב"ם לא מזכיר את העניין הזה, 'לאכלה ולא להפסד', עד הלכה י"ז. אנחנו נמצאים כעת בהלכה ה', והרמב"ם לא כותב כאן סיבה ומקור. כותב את ההלכה, מבלי להזכיר. ואת העניין של 'לאכלה ולא להפסד', הרמב"ם כותב רק אח"כ [בהל' י"ז], בזה"ל, מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה בהן פרי. אבל משיתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו, שהרי מפסיד האוכל, ונאמר לכם לאכלה ולא להפסיד. משמע, שהדבר נתחדש כאן. דהיינו, ההלכות שמקודם, אינן קשורות להלכה הזאת.

לפי דברי ערוך השלחן, לכאורה הדבר מצויין, יפה מאד, כי זה נלמד ממקום אחר, מן הפסוק 'תהיה' – בהיותה תהא. אלא שאת זאת גסדכן הרמב"ם לא מזכיר שם, עד פרק ששי הל"ז.

אם כן, הדברים הללו, אינם מוכרחים ברמב"ם. בזמנו כתבתי על כך בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות סוכה [דף ע"ג], הרמב"ם בהלכות סוכה מביא את הדין של דופן עקומה, בפרק ה'. הלכה למשה מסיני וכו'. לפני כן, בפרק ד', הוא מזכיר דין אֶצְטָבָא, וההיתר של אצטבא הוא מדיני דופן עקומה. לכאורה, הרמב"ם עדיין לא דיבר על דופן עקומה. מי שילמד את הרמב"ם כסדר, לא יקשר זאת. רק מי שלמד את הגמרא, וכן אם ראה את המפרשים, מבין כי היתר של אצטבא הוא בגלל ההלכה של דופן עקומה, אבל הרמב"ם עצמו עדיין לא הזכיר זאת. זהו בדיוק כפי הנושא שלנו כאן.

כתבתי שם בזה"ל, ויש לתמוה, שכאן בדיני אצטבא שהם בפרק ד' הלכה י"ד, לא הזכיר הרמב"ם כלל שהוא מטעם דופן עקומה ושהוא הלכה למשה מסיני, עד להלן פרק ה' הלכה י"ד. שאין זה כפי דרכו לסדר כל דבר במקומו, המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר, וכפי שכ'

ודעימיה. מאידך גיסא, פשט דברי הרמב"ם והשו"ע הוא שהולכים אחר עונת המעשרות, שזהו השלב שבו הפרי ראוי להיאכל על ידי הדחק, והוא שלב הרבה יותר מאוחר. ילמדנו רבנו איזה דרך ישפך אור.

שאלה נוספת, וכך האם יש לוח שמיטה שהרב ממליץ עליו כדי לדעת בכל פרי את זמנו. בברכת ימים על ימי מלך תוסיף, להגדיל תורה ולהאדירה.

הצב"י אוראל זארב.

לצערי לא ידוע לי על לוח, שאני יכול להגיד שאפשר לנו לסמוך עליו. כי למעשה, לפי מה שנראה, הלוחות הולכים לפי שיטת רבינו שמשון, וא"כ לפעמים יוצא כי לשיטתם ישנה קצת קולא, מה שאנחנו התימנים צריכים להחמיר.

נפקא מינה מכך כעת, היא בעיקר לגבי הלימונים. כי ישנם לימונים, שלפי דעת הרמב"ם, הם בעצם שייכים לשנת השמיטה. דהיינו, השאלה היא, מה היא חנטה? כי החנטה, היא קובעת את השייכות של הפרי, האם הוא שייך לשנה הששית או לשנה השביעית. אם 'חנטה' פירושו נפילת הפרח, אזי הוא שייך לששית, כי זה כבר היה אז. אבל אם הדבר תלוי ב'שליש גידול', עונת המעשרות, כמו שהרמב"ם סובר לגבי מעשרות, אזי הדבר נהיה בשנת השמיטה. ישנם לימונים, שאצלם זה התאחר, וא"כ כבר עכשיו צריך לנהוג בהם קדושת שביעית.

עמד על כך ידידנו הרה"ג נתנאל עומיסי שליט"א, בגליון 'כתרי תורה' נ'כתר ההלכה, פרשת תרומה התשפ"ב] בזה"ל, קיי"ל כי התאריך הקובע לעניין קדושת שביעית בפירות האילן הוא א' תשרי, והשיעור הקובע הוא החנטה. ונחלקו הראשונים מהי חנטה. דעת הרמב"ם [הלכות מעשר שני פ"א ה"ב] כי חנטה היינו שליש גידול ודעת הר"ש [שביעית פ"ב מ"ז] כי חנטה היא מה שנראה הפרי אחר נפילת הפרח. והנה כתב מרן החזו"א [שביעית סי' כ"ב סעי' ט"ז] לעניין תפוזים של שנת תשי"א שנלקטו בחורף של שנת השמיטה תשי"ב, שאין בהם קדושת

הרב המגיד בהקדמתו בהלכות שבת, שרבינו הפליג בשמירת הסדר וכו'.

כידוע, לרמב"ם ישנו סדר מופתי. הרמב"ם מאד מסודר, ממש כל דבר במקומו. אם ישנו דבר, איזה פרט שאינו שייך לנדון הזה, הוא שם אותו במקום אחר. לפעמים, הראשונים תמהו עליו, כי נראה להם שהרמב"ם השמיט את ההלכה הזאת, עד שמתברר כי הרמב"ם הביא זאת במקום אחר. הרשב"א כותב, 'הרמב"ם הבריא איסורו'. כביכול, העלים זאת. אבל לא, הוא כן כתב זאת, אלא שהוא במקום אחר, כיון שלפי הנושא, שם זה צריך להיות. הרמב"ם לא צמוד בהכרח לסדר שלגמרא. כל דבר הוא מסדר אותו, במקום הכי מתאים לעניינו ולשרשו. יש לו סדר מופלג בחיבורו.

והיותר מפליא, שבכאן ביאר עניין דופן עקומה באופן אחר מביאורו בפרק ה', כמו שעמד ע"ז הכס"מ, עד שהמעייין בחיבורו לבד בלא הגמ', לא יעלה בדעתו שהם עכ"פ משורש אחד וכו'. וצ"ע.

לגבי הנדון הזה, יש לנו קושיא. אם כן, אם גם שם בלא"ה קשה, אזי זה יסתור לנו את הדיוק בנ"ד. בכל אופן, יש מקום לכך.

אבל כפי שאמרתי לכם, רוב המפרשים אינם סוברים כן, לדבריהם זה מאותו דין של 'לאכלה ולא להפסד', חוץ מערוך השלחן האומר חידוש, אבל מסתבר מאד שיש לכך מקום.

בני ק"ק תימן יע"א אינם יכולים לסמוך על 'לוחות שמיטה' הנפוצים, מכיון שהם הולכים לקולא בעניין זמן החנטה, נפק"מ למעשה כיום לגבי הלימונים, וכיצד ראוי לתימנים לנהוג.

השאלה השנייה, הינה בכתב, מאת ידידנו הרב אוראל זארב הי"ו.

לק"י שלו' לכבוד הרב יצחק רצאבי שליט"א.

ברצוני לשאול את דעת כבוד תורתו, בעניין הזמן הקובע לעניין פירות שייחשבו כפירות של שנת השמיטה. מצד אחד, בלוחות המתפרסמים אני רואה שכתוב שהולכים אחר שלב החנטה, שבפשטות זהו שלב מוקדם מאד בצמיחת הפרי, ודבר זה תואם לדעת הר"ש

שביעית. ואף שלא הביאו שלישי לפני ר"ה וא"כ לדעת הרמב"ם הם קדושים בקדושת שביעית, מ"מ יש לסמוך על דעת הר"ש שהחנטה היא אחר נפילת הפרח.

עוד הוסיף – הוא מוסיף עוד נקודה – כי יתכן והתפוז מין אתרוג הוא, שעונת המעשרות שלו היא משיתעגל [פי' שקיבל צורת אתרוג קטן מאד] ואף לפני שמגיע לשליש גידולו. וסיים שכל שכן שיש להקל בספק אם הגיעו לשליש גידול לפני ר"ה. במלים אחרות, רואים שהחזו"א היקל.

אמנם לדין העיקר הוא שהקובע בתפוז הוא שלישי גידולו כשאר פירות האילן וכדעת הרמב"ם ומרן השו"ע נ"י ס' של"א סע' קכ"ה, וכן אמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

ולשאלתי האם מצוי בחנויות שבכשרות מהודרת, לימונים ששליש גידולם היה לאחר ר"ה, השיבו לי [בבית המדרש להלכה בהתישבות] שבהחלט יתכן, וכי הכל נעשה אצלם ע"פ הוראות מרן החזו"א, ולדבריו יש להקל בזה אף לדעת הרמב"ם [ומציינים עליהם שהם מיבול ששית]. וראיתי מי שכתב, שנכון להיום, רוב פירות ההדר מגיעים לשליש גידולם קודם ראש השנה של שביעית, מלבד חלק מזני הלימון שמגיעים לשליש בשולם לאחר ר"ה [הרב שניאור זלמן רוח בספר שביתת השדה סי' רפ"ח].

העליתי את הדברים כאן ע"פ הוראת מרן שליט"א, לעורר על הדבר לפי מה שהבנתי שהרבה הולכים בזה כהוראת החזו"א שמיקל בזה.

אכן נותר עדיין לברר אלו מיני לימונים משווקים בחנויות, והאם שלישי גידולם היה קודם ר"ה התשפ"ב.

ועכ"פ גם אם הלימונים, המשווקים קדושים בקדושת שביעית, אין איסור לקנותם בחנויות, כי האיסור הוא על המוכר ולא על הקונה [אור לציון שביעית מבוא ענף ז' או ו'], רק צריך שלא ישלם במזומן כדי שלא יתן למוכר דמי שביעית, וכן יש לשמור על קדושת הלימונים כראוי ולא להפסידם.

יש להם שני דברים. שני נימוקים. ראשית, החזו"א סובר שההלכה כמו רבינו שמשון. שנית, אולי לכולם יש דין כמו אתרוג, ולגבי אתרוג גם הרמב"ם מודה שמכאשר הוא קטן הוא שייך לששית.

בזמנו [שיעור מוצש"ק חיי שרה, ויצא, וישלח, ראה התשפ"א] כבר דיברנו על כך, הבאנו ראיות והסברנו כי זה דוקא לגבי אתרוג, אולם לגבי כל הפירות האחרים – אפילו שיש להם תכונות דומות לאתרוג – אין להם אותו דין. רק אתרוג בלבד. והרי את הלימונים – מלוחים – הזכיר הרמב"ם בהל' דעות. ממילא, צריכים לשים לב, ולהחמיר. מי שיודע. וכן מי שלא יודע, אם הוא יכול להחמיר, שיחמיר מחמת הספק, ותבוא עליו ברכה. [בשיעור נוסף, נרחיב עוד בלנ"ד].

ביאור הגמרא בחגיגה דף טו: רבי מאיר היכא למד תורה מפומיה ד'אחר' (אלישע בן אבויה), המשך התשובה לשואלים בעניין רבנים וסופרים ואנשי חינוך וכו' אשר יצאו עליהם שמועות רעות וכו', מה נדרש מהרב בכדי שילמדו תורה מפיהו, האם ישנו הבדל בין קטן הלומד ממנו לבין גדול, כיצד הרמב"ם למד חכמות חיצוניות למרות מה שכתב בעניין, והאם ישנו הבדל בין ללמוד מפיו לבין ללמוד מתוך ספריו.

בגמרא מסכת חגיגה [דף ט"ו ע"ב] כתוב כך, רבי מאיר, היכי גמר תורה מפומיה דאחר?

רבי מאיר, תנא קדוש-עליון, מגדולי ישראל, למד תורה מפי אלישע בן אבויה, גם אחרי אשר כידוע יצא לתרבות רעה. רח"ל. אם כן קשה, איך ר"מ למד תורה מפיו? אפילו אחרי שהוא יצא לתרבות רעה?

[מרן שליט"א קורא את הפיסקאות הבאות שבגמרא, בניגון מסורת ק"ק תימן יע"א]. והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב [מלאכי ב', ז'] **כִּי שִׁפְתַי כְּהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱדָי יִי צְבָאוֹת הוּא.** אם דומה הרב למלאך י"י צבאות יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. כיצד הדבר יתכן?

אמר ריש לקיש, רבי מאיר קרא אשכח ודרש [משלי כ"ב, י"ז] **הֵט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דְּבַרֵי חֲכָמִים**

שערי יצחק – השיעור השבועי

נראה שהמאמר מתאים לנושא, רשעים וכו', כמו אלישע אחר. מצטער על צדיקים וכו', כמו ר' מאיר. כנראה, כדי שר"מ לא ייפגע מכך שהקב"ה לא מזכיר אותו, ע"כ הביא הקב"ה משהו ששייך קצת לנושא.

אני אומר זאת, מקדים עניין זה, בקשר לשאלות של ידידנו מארצות הברית, המכתב שהתחלתי לקרוא בשיעור הקודם, מאת הרב חיים ולוי הלוי לוי, ה' ישמרם ויחיים. אמנם רק התחלתי אז לקרוא את המכתב, אבל ידידנו הרב שילה הי"ו הדפיס כבר בחוברת 'שערי יצחק האחרונה את כל המכתב, עם כל השאלות וכו', לכן אינני צריך לקרוא כעת זאת, אפשר לראות בפנים כי זה כבר מודפס ומפורסם. רק אולי אעמוד, על כמה נקודות בעז"ה.

בזמן שקיבלתי את המכתב דלעיל, הייתי בטוח כי הם מבקשים ממני להתייחס לנושא של חיים ולדר, כי הם כתבו בלשון הזו, 'פרשה שלאחרונה נתעוררה [וכבר היו דברים מעולם], שלדאבוננו מעסיקה רבים וטובים, על דבר הנעשה בישראל, מעשים אשר לא יעשו, אשר כל שומעם תצילינה שתי אזניו'. לכן לא היה לי ספק, שהם מתכוונים עליו. כי אז בזמנו, העניין הזה היה בתקפו.

אבל לאחר שהזכרתי זאת בשיעור, הוא שלח וכתב לי במכתב חוזר, כי הוא לא התכוין עליו, אלא על מישהו אחר [יוסף מוגרבי. העורך], משהו יותר ישן. ידעתי על כך, אבל זהו מה שעורר אותו.

הוא שלח לי מה שהתפרסם בזמנו 'אזהרה חמורה' מאת בי"ד מיוחד בעיר חולון, לגבי מישהו המכנה את עצמו "רב" ו"ראש ישיבה". אחרי שגבינו עדיות מחרידות מאברכים ומתלמידים שלמדו ולומדים עד היום בישיבתנו, על כל מיני מעשי חוסר צניעות והתעללות סדיסטית בגוף ונפש, שנעשו על ידו למעלה מעשרים וחמש שנים, ואחרי שהתפרסם קלונו ברבים בסרטונים וכתבות מזעזעות, ואחרי שהפנו אותו למומחים במשך שנים לטפל בבעיותיו, עם כל זה לא הועיל כלום לחלו

וְלִבְךָ תְּשִׁית לְדַעְתִּי. לדעתם לא נאמר, אלא לדעתי. רב חנינא אמר מהכא [תהלים מ"ה, י"א] שְׁמַעֵי בַת וְרֵאֵי וְהִטִּי אָזְנוֹךָ וְשִׁכַּחֵי עִמָּךְ וּבֵית אָבִיךָ. וגו'. קשו קראי אהרדי. לא קשיא. הא בגדול, הא בקטן.

ישנו פסוק האומר, שנראה ממנו שאסור ללמוד מרב שאינו דומה למלאך ה'. וישנם פסוקים, שנראה מהם שמותר. 'שמע לדברי חכמים', אפילו שהם רשעים. 'ולבך תשית לדעתי' – לא 'לדעתם'. דהיינו, את החכמה תלמד מהם, אבל לא מה שהוא נגד הקב"ה. וכן הפסוק השני שהביאו, 'ושכחי עמך ובית אביך'.

והגמרא מחלקת, הא בגדול, הא בקטן.

בדרך כלל מבינים, שהכוונה כי הדבר תלוי. אם זהו גברא רבה, הוא יודע להיזהר, ולא ילמד ממעשיו הרעים של אותו רב המלמד אותו. כפי שרש"י אומר שם [בד"ה גדול] בזה"ל, היודע לזהר שלא ילמוד ממעשיו, יכול ללמוד תורה מפיו. אבל אדם קטן, הוא לוקח ממנו את הכל, איננו יכול להבדיל בין הסולת לבין הפסולת.

הגמרא אח"כ מוסיפה עוד כמה דברים, ובסוף כתוב כך, אשכחיה רבה בר שילא לאליהו. א"ל, מאי קא עביד קב"ה? מה הקב"ה עושה עכשיו בשמים? א"ל, קאמר שְׁמַעְתָּא מפומיהו דכולהו רבנן, ומפומיה דר"מ לא קאמר. הקב"ה אומר דברי תורה משם כל חכמי ישראל, חוץ מרבי מאיר. לא מזכיר אותו, ולא אומר כלום בשמו.

א"ל, אמאי? משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר. א"ל, אמאי? ר"מ, רמון מצא, תוכו אכל קליפתו זרק. מה הבעיא? הרי ר"מ היה גברא רבא, א"כ הוא מצא רימון, את הקליפה הוא זרק, ואכל את הפרי. הוא עשה כדת וכדין.

א"ל, השתא קאמר, מאיר בני אומר, בזמן שאדם מצטער שכינה, מה לשון אומרת, קְלִיפֵי מראשי קלני מזרועי, אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים, ק"ו על דמן של צדיקים שנשפך. כעת הקב"ה אמר מאמר בשם רבי מאיר, 'מאיר בני אומר כך וכך'.

הנפשי. על כן הננו להזהיר את הציבור הרחב, שצריך כל בר ישראל, איש ואשה, קטן וגדול, להתרחק ממנו בכל מיני ריחוק, וידעו כולם שאין הוא רב ולא ראש ישיבה, אלא מתחזה. ואעפ"י שלכאורה הַרְבָּה בקירוב רחוקים וכיו"ב, וגם אביו ז"ל היה ירא שמים, עם כל זה מאחר שנעשו על ידו מעשים אשר לא ייעשו ועבירות חמורות ביותר וכנ"ל, חייבים להתרחק ממנו כמטחוי קשת וכו'.

חתמו על כך עשרים רבנים. והנה כעת כשהתבוננתי שוב בכך, ראיתי כי ביניהם חתום גם הרה"ג ראובן נקאר, וכן הרה"ג אהרן ירחי. חוץ מהרה"ג חיים רבי, וכל אלה שם בעירו חולון. ועוד רבנים, חלקם ידועים וחלקם לא.

כי הרב ראובן נקאר, הוא קרוב ושייך לחסידות ברסלב. בזמנו, הוא ביקש ממנו להצטרף לבי"ד שלהם, לברר כל מיני שמועות וכו'. לא הסכמתי. אמרתי לו, תשמע, אני לא יכול לשמוע דברים מכווערים כאלה. לא רוצה להכנס לכל הטינופת הזאת.

שאלה מהקהל: גם על הרב שלהם ישנם שמועות.

תשובת מרן שליט"א: למעשה, לצערינו הוא לא היחיד. ישנה רשימה של בעייתיים. אלא שאין רצוני לפרט.

בכל אופן, מה שכן, גם לגבי הפרשה הזאת, של ולדר, הנה גם כן הם מעוררים.

במלים אחרות, הרבנים ירחי ונקאר הנז"ל, הם מומחים ומנוסים לדברים האלה, הם 'בעלי מקצוע'. לכן חושבני, שאפשר לסמוך על הידיעות שלהם, ועל ההבנה שלהם, כי הם מכירים את העניינים האלה מקרוב.

הערה מהקהל: לגבי אותו רב מחולון, יש את הכל מצולם.

תשובת מרן שליט"א: עוד יותר טוב.

ותגובת הרב חיים לוי (ששלח אלי בכתב, אחרי השיעור): האמת שכוונתי היתה על ולדר, וגם על מוגרבין.

מישהו כתב לי בזה"ל, רבנים ולבלרים רבים, גינו את ההספדים על ולדר, ואת התיחסות

כתב העת הליטאי לכך. בין היתר, בטענה שהוא איבד עצמו לדעת, ואסור היה להספידו, כפי שאמר הרב ירחי בשיעורו בבית כנסת מוסאיוף בתאריך כ"ו טבת התשפ"ב. ומבחינתו, מעל 20 עדויות שנגבו, הן אמיתיות ונכונות. אבל מטייחים את הדברים.

בקיצור, השם ירחם. דברים מכווערים, שממש קשה להאמין. והוא אומר, כי למעשה זה פי עשר, ממה שהציבור יודעים. כך הם אומרים.

בכל אופן, אנחנו צריכים לברר את הדברים מבחינה הלכתית, כגון לגבי ספרים אשר חיברו אנשים כאלה. לצערינו, אמרו לי לגבי אותו רב מחולון שהזכרנו מקודם, כי הוא גם מזכיר אותי בספריו, מביא מהספרים שלי.

הערה מהקהל: כמעט בכל דף הוא מביא ממרן שליט"א. אלו ספרים בענייני קדושה.

תשובת מרן שליט"א: לא ראיתי. ה' ירחם. אבל עכ"פ לא היה לי קשר ישיר איתו, זולת מעט מאד קשר רחוק באמצעות אחד מתלמידיו, שבסוף התרחק ממנו. הוא רק בסך הכל לקח מהספרים שלנו. ועוד מעט נראה, כי לפי מה שכתוב, בודאי שאסור לקרוא בהם. ה' ירחם.

*

נקדים ונתחיל בעזרתו יתב' מדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה [פרק רביעי הלכה א'], אין מלמדין תורה, אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו. או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו, ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו.

מתחיל עניין זה הרמב"ם, לגבי תלמיד. כי אם התלמיד אינו בסדר, אם ילמד תורה זה גרוע מאד, אסור ללמד אותו. קודם תתקן אותו, ואח"כ אפשר להכניס אותו. אולם כל זמן שהוא בעל מעשים רעים, שלא יכנס לבית המדרש.

אמרו חכמים, כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאילו זרק אבן – מרן שליט"א פונה לציבור בשאלה: לאיפה? והציבור עונים: – לַמְרַקוּלִים.

תגובת מרן שליט"א: יפה מאד. כך הגירסא שלנו. היו"ד בקמץ. אחרים גורסים, לַמְרַקוּלִים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כידוע, לשון הרמב"ם הוא 'לשון הזהב'. מדויק בתכלית. והנה בנ"ד הרמב"ם משנה את לשונו. לגבי תלמיד, הרמב"ם כותב 'אם היה הולך בדרך לא טובה', הרמב"ם מדבר בלשון שלייה, ובמלים אחרות הכוונה שהתלמיד ההוא הולך בדרך רעה. ואילו לגבי הרב, הרמב"ם כותב 'שאינו הולך בדרך טובה'. הרמב"ם לא כתב, הרב שהולך בדרך לא טובה, אלא שאינו הולך בדרך טובה. משמע לפ"ז מלשונו, שיותר חמור עניין הרב, מהעניין שלתלמיד.

דבר נוסף, וזוהי בעצם שאלה כבר על הגמרא, אבל גם על הרמב"ם כפי שהוא מביא זאת, שצריך שהרב יהיה דומה למלאך ה'. וכי היכן יש לנו רב, הדומה למלאך ה'? מלאך ה', פירושו שאין לו יצר הרע. אם כן אצל מי מותר ללמוד?

יתירה מכך, הרמב"ם בפירוש המשנה [במסכת אבות פרק ה' משנה י"ד] מסביר, פירוש משלו, מה זה מלאך ה'. ע"כ אני שואל, במיוחד על הרמב"ם בעצמו. כי הוא כותב שם, ש'מלאך השם' היינו איש אלהי.

הרמב"ם כותב זאת לגבי המשנה [שם], ארבע מדות בהולכי לבית המדרש וכו'. הוא מביא דבר מעניין.

הוא אומר, כי ישנם אנשים גרועים ופחותים, עם מדות מושחתות, אבל אין אדם שאין בו איזה דבר טוב. אפילו אדם גרוע, יש בו משהו. זה כך, וזה כך. אבל לא מצוי, אדם שגרוע לגבי כל הדברים. ואם יש מישהו כזה, עליו הוא אומר שהוא 'חיה רעה'. זהו דב שכול.

ומצד שני הרמב"ם אומר, כי גם בעדיקים ובחכמים, אין מישהו שיהיה מושלם בכל הדברים. בסגנון של הרמב"ם, 'בכל המעלות ההגיוניות והמדורות'. דהיינו, גם מבחינת הלימודים, וגם מבחינת המדות. במלים אחרות, זהו אדם שידוע הכל, ומושלם בכל. כל התורה שבכתב, וכל התושבע"פ וכו'. ואומר על זה הרמב"ם, כי לא מצוי שיהיה דבר כזה. וכאשר ישנו אחד כזה, אזי הוא נקרא 'איש אלהי'. וזהו מלאך ה'.

הלמ"ד בחירק. והמעניין הוא, שברמב"ם כאן כתוב כן 'למורקלים'. בתוספת וא"ו אחרי המי"ם. אבל עכ"פ אנחנו התימנים גורסים, לְמִרְקוּלִים.

אבותינו נע"ג, שמרו על מסורת הקריאה האמיתית, שהיא נכונה מאד. כי ראיתי בתפארת ישראל, שכאשר הוא מביא את שם של העבודות זרות בל' לועזית, וכן בספרים אחרים הכותבים זאת בלשון יווני, כתוב 'מרקוריוס'. אבותינו נע"ג שמרו על המסורת האמיתית, המסורת שלנו היא אמת, אַמֶּת מֵאֶרֶץ תְּצַמַּח [תהלים פ"ה, י"ב].

ממשיך הרמב"ם וכותב, שנאמר [משלי כ"ו, ח'] פְּצֹרֹר אָבֶן בְּמִרְגָּמָה, בֵּן נוֹתֵן לְכֶסֶל פְּבוֹד. אם אתה נותן כבוד לכסיל. אין כבוד אלא תורה, שנאמר כבוד חכמים ינחלו. כך לגבי תלמיד.

בעת, הרמב"ם משווה זאת, מקיש את העניין, לגבי רב. וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה, אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו, אין מתלמדין ממנו, עד שובו למוטב. שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא. אמרו חכמים אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו. אם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו.

אחר כך, בהלכה הבאה כותב הרמב"ם כך, כיצד מלמדים. הרב יושב בראש, והתלמידים מוקפים לפניו כעטרה וכו'. זהו. הרמב"ם גמר בכך את הנושא.

רבים מן המפרשים, עומדים כאן בשאלה. הרי בגמרא חגיגה כתוב, שישנו חילוק בין אדם גדול, לבין אדם קטן. כי רק לאדם קטן, אסור. אבל לאדם גדול, כן מותר. כמו רבי מאיר. כפי שהקדמנו. מה הרמב"ם יגיד על ר"מ? כיצד הוא למד מאלישע אחר? הרמב"ם לא מביא את החילוק הזה. משמע מדברי הרמב"ם, שגם לאדם גדול, הדבר אסור. השאלה היא, כיצד לתרץ זאת?

*

קודם לכן, ברצוני לדייק בדברי הרמב"ם, כמה דברים אשר לא ראיתי שהמפרשים עמדו עליהם.

כך הרמב"ם בעצמו כותב. אם כן, כיצד הדבר יסתדר בנ"ד? הרי אם אינו דומה למלאך ה', לא יבקשו תורה מפיהו. א"כ ממי ילמד? זהו יחיד בדורו? איך כולם ילמדו אצלו? הדבר אינו מציאותי.

וז"ל הרמב"ם שם [בשיעור הקראתי מתוך פיהמ"ש שבהוצאת מכון המאור, לפי שהיא היותר מדוייקת. אך העורך הדפיס מתוך ההוצאות נרגילות. ועכ"פ הכל הולך אל מקום אחד. יב"ן], אבל האיש אשר יתקבצו בו המעלות כולן, השכליות ומעלות המדות, עד שלא תהיה מעלה שכלית ולא מעלה ממעלות המדות שאינן בו, וזה נמצא מעט. מציאות אדם כך, רחוקה מאד, אבל אינו נמנע. וכשימצא, יקראוהו איש אלהי, וכן יקרא בלשוננו איש אלהים.

ואומר אני, שהאיש ההוא, יקרא מלאך השם, כמו שאמר [שופטים ב', א'] וַיַּעַל מְלָאךְ יְיָ מִן הַגִּלְגָּל. נמנע שימצא אדם שנתקבצו בו הפחיתויות כולם עד סופן, מאין השכליות ואשר למדות עד שלא תהיה לו מעלה כלל וכשימצא והוא רחוק הם יכנוהו בשם חיה אחת מן החיות הרעות המזיקות. וכן קראו שלמה, דוב שכול. שהוא קיבוץ הסכלות וההיזק. ואלו החמשה ג"כ שמות מורכבים וכו'. אם כן, הדבר לא יתכן.

על כרחנו, שהרמב"ם קיצר. אין המדובר בהל' ת"ת על מי שאינו מלאך ה', שהוא לא מושלם בכל הבחינות, שיהיה אסור ללמוד תורה מפיהו, כי הדבר לא יתכן.

כמו כן, מי שיעיין בלשון המאירי שם בסוגיא [חגיגה שס], יראה כי הוא מדבר בסגנון כזה, ש'הרב יהיה הגון'. הוא לא דורש, דברים גבוהים מדאי. וז"ל, אסור ללמוד תורה אלא מפי הגון, שנאמר – הוא מביא את הפסוק הזה – שנא' ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך י"י צבאות הוא. אם דומה הרב למלאך י"י צבאות, יבקשו תורה מפיהו. ואם לאו וכו'. וכן אסור ללמוד מכל מי שכופר באמונה וכו'.

גם לשון רבינו חננאל היא, 'ירא שמים'. אם כן, לגבי הלימוד של מלאך ה', צריכים אנחנו להבין לבד, כי פשוט שזהו לאו דוקא. לא ממש.

אבל מאחר שסוף סוף צריך הרב להיות מעין מלאך ה', לכן הרמב"ם החמיר בזה יותר מאשר בתלמיד שאינו הגון, וכתב לגבי הרב שאפילו הוא אינו הולך בדרך טובה, לא רק כשהולך בדרך לא טובה, אלא לא הולך בדרך טובה, דהיינו מבחינה חיובית, אין ללמוד ממנו. כך תירץ על פי זה את קושייתנו דלעיל, נכדי היקר (בבבתי) הבחור ישראל תאם נר"ו, תלמיד ישיבת בית שמעיה פיעה"ק בני ברק, ויישר חיליה לאורייתא. דהיינו הרמב"ם החמיר בזה, מה שאפשר. יפה מאד.

*

דבר נוסף, שצריכים לדייק בלשון הרמב"ם. אבל זה לא דיוק רק כאן בנ"ד, אלא גם במקומות רבים נוספים. למה הרמב"ם אומר, 'אמרו חכמים' אם הרב דומה למלאך וכו'. ולפני כן, 'אמרו חכמים' כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס. הרי כל דברי הרמב"ם בחיבורו, רובם ככולם, אינם דברים שלו, אלא דברי חז"ל. אם כן מדוע לפעמים פתאום הרמב"ם כותב, 'אמרו חכמים'.

חושבני, כי בכך הרמב"ם נזהר. כאשר ישנו איזה דבר, אשר איננו פשוט, הרמב"ם לא יכל להגיד זאת בלשון עצמו, הוא חייב להגיד כי את זאת – חז"ל אמרו, בכדי שתבין שזהו דבר שרק חכמים מסוגלים להגיד. למרות שגם מה שהוא כתב מקודם, המקור לכך הוא בדברי חז"ל.

למשל, לגבי הפסוק 'כצורר אבן במרגמה', ללמוד מכך לגבי תלמיד שאינו הגון, הרי זהו אינו הפשט של הפסוק. לכן הוא חייב להגיד, שזאת חז"ל אמרו. הוא לא יכל להגיד זאת כהמשך אחד, כביכול זהו הפשט, שהרי זה אינו פשט הפסוק. בפסוק עצמו, לא מדברים על המלמד תלמיד שאינו הגון. אלא מאי, ישנו כאן דרש. על כן, הרמב"ם צריך לייחס זאת לחז"ל. 'אבן', כנראה כי התורה נקראת אבן, 'לוחות האבן'. וע"י מהרש"א ושא"מ.

גם הפסוק 'כי מלאך י"י צבאות הוא', מדבר על אהרן הכהן, כמ"ש בהתחלת הפסוק, 'כי שפתי

שערי יצחק – השיעור השבועי

היד מלאכי חולק על כך. כי ישנם הרבה מקומות, שכתוב בגמרא סגנון כזה, 'רבי פלוני קרא אשכח', ובכל זאת כך נפסק להלכה, גם ברמב"ם.

ממשיך החיד"א ואומר, ואולם הצע"ר שיש להצטער, דאם הרמב"ם סבר דאין חילוק בין גדול לקטן – אם נצא למסקנא, שהרמב"ם סובר כי גם לאדם גדול הדבר אסור – צא ופרנס לי, איך עביד עובדא בנפשיה, שלמד כל חכמות חיצוניות? מה יענה הרמב"ם לגבי עצמו? איך הוא למד? והוא ז"ל כתב באגרות, שלמד כל ספרי ע"ז וכו'. כיצד היה מותר לו ללמוד דברים, ממקורות לא מתאימים ושאינם טובים?

ולא עוד אלא דמצינו להריב"ש בתשובותיו סי' מ"ה שכתב דהרמב"ם סמך על הא דר"מ דבגדול שרי, והרמב"ם עצמו שרטט וכתב בתחיל' ס' המורה הט אונך וכו'. הוא מבין, כי הרמב"ם מתכוין, 'תשית ירך לדעת', 'לדעת' היינו להקב"ה, ואל תלך ח"ו אחרי חכמים הטועים בדברים מסויימים. כמו הדרשה בגמרא. לאפוקי שלא תבין שמתכוין הרמב"ם על עצמו. 'לדעת' אני המחבר.

לכן אומר החיד"א, כי הרמב"ם אכן מסכים, שישנו חילוק בין גדול לקטן. גם הרמב"ם מסכים, שלאדם גדול מותר. אבל, אם הרמב"ם היה כותב הלכה זאת, אזי כל אחד היה אומר 'אני גדול', אני חכם גדול ומותר לי, וא"כ פרצת גדר. אכן הרמב"ם מסכים שישנו היתר כזה, אבל הרמב"ם לא רצה להוציא זאת לשוק, בכדי שהאנשים לא יטעו בכך.

וז"ל החיד"א שם, והנכון בזה מה שכתבתי אני בעניי במקום אחר, דסבר הרמב"ם דהא דלגדול הותר, היינו שיהיה גדול בתורה, ודעתו רחבה גם במילי דעלמא, קולע אל השערה ולא יחטיא, כמו שהיה ר"מ – הרמב"ם עצמו – מקטנותו. ואם יכתוב בחיבור דלגדול הותר, כל אחד יסבור כי גדול הוא, ויתיר לעצמו, ובנפשו דיבר. ולכן השמיטו. רח"ל, בסוף הוא יתקלקל. ורוח ה' דיבר בו, ובפרט בדור יתום כזה, שכל תלמיד מחזיק עצמו לרב, ויהיו ערומים ולא

כהן ישמרו דעת וגו'. הפסוק אינו מדבר על הנושא שלנו, לימוד תורה מרב שאינו הולך בדרך טובה, שזהו עניין כללי, אבל חכמינו ז"ל דרשו זאת מכך. לכן הרמב"ם, בכדי שלא יהיו עליו שאלות, הוא אומר, כי כך חז"ל אמרו. אלו אינם 'דברים כפישוטין', שנתבע ממני שאסביר לך זאת, כי אכן הדברים אינם כפי שהם נראים בשטחיותם. אבל חז"ל, הם יכולים לומר את הדברים הללו, ותבין את הכוח והגדר שלדברים.

זה נלע"ד כלל בכל מקום שהרמב"ם מכניס לפעמים, סגנון אמרו חכמים תוך דבריו. לרמז שזו בחינה ומדרגה גבוהה יותר.

*

לגבי השאלה דלעיל, איך לתרץ את הרמב"ם? הרבה מפרשים עומדים על כך, והחיד"א נפתח עינים עמ"ס חגיגה שם ג"כ כותב על כך בזה"ל, מדלא קמשיני בפשיטות ואמר ר"מ קרא אשכח וכו', מורה דר"מ דוקא דריש הכי, אך רבנן פליגי עליה, ולדעת רבנן ליכא לפלוגי בין קטן בין גדול, ומשו"ה הרמב"ם השמיט חילוק זה מגדול לקטן, משום שסבר דרבנן פליגי עליה. כן כתב הרב ש"ך י"ד סי' רמ"ז בשם הרב הגאון מר אביו.

בהתחלה החיד"א מביא את מה שהש"ך – השפתי כהן – ביורה דעה מדייק מדברי הגמרא, 'רבי מאיר קרא אשכח'. למה הגמ' מדברת בסגנון כזה? לכאורה, תגיד שישנו פסוק, אשר לומדים ממנו. אלא מאי, רק רבי מאיר סובר כך, ש'רימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק', והוא שדרש זאת ודייק כך מן הפסוק. אבל שאר כל החכמים, לא הסכימו איתו. אם לתרץ את רבי מאיר, אכן הוא יש לו על מה לסמוך, לפי שיטתו. אבל חז"ל, לא מסכימים איתו. לכן, הרמב"ם פסוק כמו חכמים, אשר לא קיבלו את דעתו של ר"מ.

אמנם רבי"ן חסידא עיר וקדיש הרמ"ך, בספרו הנחמד יד מלאכי, לו תשי"ג יד"ו, ערו ערו עד היסוד כלל זה ע"ש באורך. ואני בעניי כתבתי קצת על דבריו במקומו בס"ד.

יתבוששו. אנשים ריקים מחכמה, ולא מתביישים לחשוב שהם חכמים גדולים, גאוני עולם. ה' הטוב יכפר בעד.

מובן א"כ, מהו ההיתר של הרמב"ם לגבי עצמו, כי אין הכי נמי, הרמב"ם היה גברא רבה.

*

בספר דברי ירמיהו [על הרמב"ם שם], כתב תירוץ אחר. וז"ל, עיין בלח"מ ובש"ך בסי' רמ"ז ס"ק ח' הקשו דבמס' חגיגה ט"ז מחלקין, אדם גדול כר' מאיר דלמד מאחר, לאדם קטן. ורבינו סָתם, ולא חילק בכך. ותירצו דאיתא שם, ר"מ קרא מצא, משמע דהוא בלבד דריש כן. כדאי במס' חולין י"א ר"מ לא אכיל בשרא עיי"ש בש"ך בשם אביו. וכ"כ בלח"מ.

אמנם יקשה מאוד, דרבינו במורה נבוכים נראה שלמד מספרי חכמי הגויים. ובראש ספרו שם, הביא מקרא זה שמצא ר"מ, לדרוש להתיר ללמוד מאחר עיי"ש.

ומפי אאמ"ו – אדוני אבי מורי ורבי – הגאון ז"ל שמעתי דיש לחלק בין לימוד מפיו של רשע ללמוד מתוך ספר ממנו. לדבריו, ישנו הבדל. הרמב"ם לא למד מ'פיהם' של חכמי חכמות חיצוניות. אלא מן הספרים, הוא רק קרא בספרים שלהם. הפסוק אומר, ותורה יבקשו מ'פיהו', מהפה – אסור, אבל מתוך הספר – מותר.

כלומר, ישנו הבדל בין אדם שומע את אותו אדם, לבין אם הוא קורא מתוך הספר שלו. כי לפה, ישנה השפעה גדולה. אבל לגבי ספר, אין בו רוח חיים, אזי הוא כבר יידע כיצד לסנן.

דמתוך ספר, אדם גדול יש לו היכולת לברור הטוב מהרע. אבל לא מפיו. שחיבור עם רשע, רע, וגורם רעה והשחתה לאדם. ודייק כן אם הרב וכו' יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. דייקא מפיהו. ובגמ' מקשה, ור"מ היכא למד מ'פומא' דאחר. ודפח"ח. ובזה יש ליישב דעת ודרך רבינו ז"ל, שידע בנפשו, וקים ליה לברור האוכל מתוך פסולת מספריהם.

*

שני החילוקים הללו, הם קשים. ר"ל הן תירוץ החיד"א, והן תירוץ של הג"ר ירמיהו לזו. לפי קוצר דעתי.

החיד"א אכן צודק ברעיון, שאפשר שכל אדם ח"ו יחשיב את עצמו, ויכשל רח"ל. אבל אין דרכו של הרמב"ם להשמיט דברים כאלה. אם הדבר כתוב בגמרא, הרמב"ם צריך לכתוב זאת, ולהוסיף מעצמו דברי מוסר, ולהגיד שלא יפרצו גדר בכך, אבל לא להשמיט בכלל את כל הדין. כך נלע"ד, לגבי חילוק החיד"א, סברתו.

ולגבי מה שבעל דברי ירמיהו מחלק, בין 'פיו' לבין הכתב, כבר דיברתי בעבר על כך ושיעור מוצש"ק מסעי התשע"ד, הבאתי את השדי חמד שהביא בשם אחד מגדולי הליטאים, בקי עצום, הגאון רבי יוסף זכריה שטרן, שהוא כבר דייק זאת, מפיו ולא מתוך הספרים, ולכן לא נורא אם לומדים בספרי אנשים עם דעות פסולות. הנדון שם היה לגבי הספרים של משה מנדלסון. לצערנו, הוא אבי כל הרפורמים. כל הרפורמה, ולפני כן ההשכלה, התחילה מאותו משה מנדלסון, אשר היה תלמיד חכם גדול, והיעב"ץ ובתשובותיו שאילת יעב"ץ אפילו כתב עליו שבחים, ואח"כ הוא התקלקל בדעותיו. לכן הוא אומר, כי אם זה מתוך הספרים, אין איסור.

מצד שני, מביא השדי חמד בשם הבני יששכר, בעל אגרא דפרקא, מהרצ"א מדינוב – צדיק וקדוש מגדולי חסידי הבעש"ט, האומר כי גם מן הספרים אסור, משום ש'כוח הפועל – בנפעל'. אפילו שזה בספר, הוא נמצא – הנשמה שלו – ג"כ נמצאת בתוך הספר, הרוח הרעה והטמאה שלו, ולכן גם זה אסור. זה מזיק. מדביק רח"ל.

שאלה מהקהל: ואם לפני כן הוא היה קדוש? בשעת כתיבת הספר?

תשובת מרן שליט"א: זאת שאלה נוספת. לפעמים, יכול להיות ש'הוכיח סופו על תחילתו'. מסתמא הוא כך. בדרך כלל, מי שמתקלקל וכו', זה מראה מה שהוא היה מקודם. אא"כ קרה איזה משהו באמצע, אשר שינה את הראש שלו. אבל בדר"כ, זה מראה

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: זה נכון. אבל שם יש מסכימים בכל זאת לרמב"ם, כי לא מדובר ללמוד ממנו באופן ישר, לא מפיו ולא מהספר. אבל עצם קבלת דעתו. בפרט שזה רק עניין אחד. פרט אחד. הוא לא נעשה בכך תלמידו. וכי אסור מן הדין לדבר עם גוי, או רשע? זה רק דרך עראי, ולית לן בה.

בכל אופן, קשה לקבל את החילוק הזה, בדעת הרמב"ם. אם כי יכול להיות, שהחילוק הזה מצד עצמו, הוא נכון. אפשר לקבל את החילוק, 'מפיו' ולא מהכתב, אבל לא שזהו ההיתר של הרמב"ם.

מסתבר יותר שהרמב"ם סובר, ההיתר שלו הוא פשוט מאד, כי כתוב בפסוק 'תורה' יבקשו מפיהו. ללמוד תורה אצל רב שאינו הגון, הדבר אסור. אבל חכמות חיצוניות, זה לא כתוב. תמיד היכן שמוזכר זאת, כתוב שאסור ללמוד תורה, אבל לא מדובר על חכמה אחרת, כגון ללמוד הנדסה או כל מקצוע אחר שאינו תורה, אצל מי שהוא בלתי הגון, ואפילו כופר או מושחת וכדומה. 'תורה יבקשו מפיהו'.

ישנו הבדל. אלישע אחר, אשר לימד את רבי מאיר תורה, כאשר אדם רשע מלמד תורה, הרי זהו הנושא שלו, ממילא הטומאה הרצויה שלו בוקעת ועולה תמיד. כי זהו דבר, המתנגש איתו בעצמו. אבל כאשר הוא עוסק במקצוע אחר, זהו אינו הנושא. אם כי, בודאי שצריכים להיזהר, אבל בכל אופן, איסור כבר בודאי שאין כאן. זהו החילוק. בין תורה, לבין חכמות חיצוניות.

חילוק זה יותר מתקבל על הדעת. אבל, מה שנשאר, שיכול להיות שגם לגבי תורה, רק מפיו ולא מהספר. אולי. אם כי לא נראה לי כך למעשה, אבל אינני יכול להגיד שהדבר מופרך, כי ישנם כאלה הסוברים את החילוק הזה.

ממילא, כאשר דנים על 'פיו', לגבי מה שידידנו הרב חיים לוי ואחיו שואלים, א"כ מה הדין אם זהו שיעור מוקלט? והשאלה גם תהיה, מה לגבי ספרים? האם ישנו הבדל? הרי יש ספרים, ויש

שהיתה בליבו טיעא מעיקרא, כמ"ש בגמ' חגיגה על אלישע אחר, שזר יווני לא פסק מפיו, וספרי מינים היו נושרים מחיקו. ועיי' לקמן ד"ה יוצא..

אולם לגבי מה שהדברי ירמיהו מחלק כך בדעת הרמב"ם גופו, כנראה הדבר אינו נכון. כי לכן ישנו במקום אחר גילוי מפורש, שהרמב"ם כותב בעצמו שהוא למד מפיו של מישוהו גוי, פילסוף ערבי. הרמב"ם כותב זאת ובחלק שני פרק ט"ו, אבל כנראה לדברי ירמיהו היה תרגום לא מדוייק של ספר מורה נבוכים, לכן אולי הוא לא חשב שזאת היא הכוונה.

הרמב"ם מדבר שם על עניין הגלגלים והכוכבים והשמש וכו', היכן נמצא כוכב נוגה, מעל השמש או מתחת לשמש וכו', והרמב"ם כותב שם מה אמרו הפילוסופים על כך. וז"ל, וכבר חיבר בזה אבן אפלא האשבילי, אשר התחברתי-נפגשתי עם בנו, ספר ידוע. ואחר כך חקר בעניין זה הפילסוף הנעלה, אבו בכר אבן אלצאיג, אשר למדתי אצל אחד מתלמידיו, והראה דרכי למידות, שכבר העתקנוה ממנו וכו'.

כנראה, זהו פירוש המלים האמיתיות. כי לשונו בערבית היא, אלדי קראת עלי אחד תלאמידיה. 'קראת' היינו קראתי. ולכן בספרים הרגילים תירגמו, קראתי עם אחד מתלמידיו. קראתי איתו. מלים קצת לא ברורות. אבל כנראה הכוונה, למדתי. יוצא שהרמב"ם למד אצלו. אבל הם תרגמו, מלה במלה. לשעבר, בתרגום הנפוץ של אבן תיבון.

הרמב"ם לא למד אצל הפילוסוף הזה עצמו, שהיה ערבי, יודעים מי זה, אלא הוא למד אצל אחד מתלמידיו. אינני יודע, מיהו 'אחד מתלמידיו'? מסתמא ג"כ ישמעאלי, אבל אולי הוא היה יהודי? ואז מה נמשך, עכ"פ ההוא עשה איסור. אבל לא הרמב"ם. אינני יודע.

שאלה מהקהל: זה כמו שהרב הביא לשעבר את דברי הרמב"ם בפיהמ"ש בהקדמתו למסכת אבות, שסובר לומר קבל האמת ממי שאמרה, ורבי יונה דוחה זאת.

ללמוד מפיו, ויש מהקלטה, ויש מהסרטה. כמובן שהסרטה, זה יותר גרוע. ולגבי הקלטה, שרק שומעים אותו, לפי עניות דעתי, אין חילוק. זה אותו הדבר. גם הקלטה, נחשב כמו 'פיו'. לכן חושבני, שהכל אסור. גם ספרים. ולגבי הדיוק שלהם, ממה שכתוב ותורה יבקשו 'מפיהו', זאת אינה ראייה. הדבר פשוט מאד, כי בזמנם – הרי זהו פסוק בספר מלאכי, וגם בזמן חז"ל – כל התורה שבעל פה היתה בע"פ, לא היה דרכם ללמוד מתוך ספר. בדורות שלנו, זה מתוך הספרים. ע"כ מסתבר שזה היינו הך. בכל אופן, אם נגיד שדוקא 'פיו', מסתבר כי להקלטה ישנה השפעה יותר מאשר ספר, כי זה יותר 'חי', וקל וחומר כשמדובר בהסרטה, בודאי שהדבר הרבה יותר חמור.

שאלה מהקהל: מה לעשות עם הספרים? לזרוק אותם, או לגנוז אותם?

תשובת מרן שליט"א: לפני שגונזים אותם, צריך להשחית אותם. כי אם תניח זאת סתם כך בגניזה, ישנם אנשים המאספים מהגניזות כל מיני 'מציאות'. הם לוקחים מהגניזות. אפילו אם מישהו שם פרשיות תפילין ומזוזות פסולות בגניזה, יום אחד עלול שהם יגיעו למישהו בחו"ל. מוכרים אותם. אנשי בל"על. על כן, צריכים לזוהר. אם התפילין פסולות, צריכים לגזור אותם לפני כן. וכן לגבי ספר פסול, אם תשים אותו כך בגניזה, ישנם אנשים המחטטים שם. לכן, תשחית אותו לפני שאתה מניח אותו בגניזה, שלא תהיה אפשרות ללמוד בו.

מה שאני חושב בס"ד, כתירוץ אמיתי ועיקרי בדעת הרמב"ם, זהו דבר אשר הם לא ידעו מכך, כי בזמנם לא נדפס פירוש רבינו חננאל, אבל מקרוב ב"ה זכינו לו, מה שמודפס בדפוס וילנא, בגליוני הגמרות, ונראה כי הרמב"ם סמך שלא לכתוב את החילוק של אדם גדול, כפי שיטת הגאונים, וכמו שמובא שם בפירוש רבינו חננאל. כידוע שדברי רבינו חננאל דברי קבלה מהגאונים ניהו.

רבינו חננאל מביא את דברי הגמרא, וכותב אח"כ בזה"ל, ואע"ג דאמרין ר' מאיר קרא

אחרינא אשכח וסמך עליה, דכתיב הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי, לדעתם לא נאמר אלא לדעתי, מכלל שיש לך לקבל תורתו ולא דעתו.

ואמרין, קשו קראי אהדדי. ושנינו, הא דאמרין אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו, בקטן דעביד כדעתיה דרביה, דחיישינן דלמא מפיק ליה לתרבות רעה. אבל גדול, דכדעתא דנפשיה קא עביד, הט אזנך ושמע דברי חכמים וגו'.

האמר אליהו, דאמרי במתיבתא דרקיעא שמעתא מכלהו רבנן. ושמעתתיה דר' מאיר משום דגמר מאחר, לא אמרי. במתיבתא דרקיעא, לא אומרים את השמועות של רבי מאיר, כי הוא למד מאחר.

הלכתא אפילו גדול, ללמוד תורה מחבירו ירא שמים, טפי עדיף ליה.

זאת המסקנא שמעלה רבינו חננאל. כי הרי אתה רואה, שבשמים לא רוצים להגיד את השמועות של רבי מאיר, הדבר סימן שזה לא טוב. בשמים פסקו הלכה, לא כמו רבי מאיר. ש"מ כי רבי מאיר, לא בסדר.

ישנם כמה דברים, שצריכים להעיר כאן על דברי רבינו חננאל.

דבר ראשון, יש להקדים, מה שכבר הזכרנו, מהו החילוק שבגמרא, בין גדול לבין קטן? בדרך כלל נראה שמבינים, כי 'גדול' ו'קטן' היינו, גדול בתורה – גברא רבא, וקטן בתורה. גם החיד"א כך מבין, כפי שהבאנו מקודם מתוך ספרו פתח עיניים. וגם מהתוספות כך נראה, כי התוס' שואלים, שבמסכת מועד קטן [דף י"ז ע"א] רואים, שגם לאדם גדול אסור.

כתוב שם בגמ', ההוא צורבא מרבנן דהו סנו שומעניה – יצאו עליו שמועות רעות – שמתיה רב יהודה. לכאורה, למה הוא נידה אותו? הרי רבנן היו צריכים לו?

כך אומרים התוספות, והא דריש פ' בתרא דמו"ק [דף יז.] דהו סנו שומעניה דשמתיה רב יהודה, איכא למימר דקטנים הו דגרסי קמיה, וחיישי' דלמא מימשכי. אי נמי אפילו הו

שערי יצחק – השיעור השבועי

להיות, 'הלכך', ולא 'הלכתא'. 'הלכך', דהיינו כיון שבשמים לא אומרים, אזי אפילו גדול לא. ולגבי מ"ש 'מחבריה' – 'מחבירו', הדבר אינו מובן לי. 'מחבירו' מאן דכר שמייה? מי דיבר על ללמוד תורה מחבירו? הרי מדברים על רבו? היה צ"ל, ללמוד תורה 'מרביה', או 'מרבו', ירא שמים. ע"כ נראה לי שזאת טעות סופר. זה לא 'מחבירו' אלא 'מרבו'.

ולגבי מ"ש 'טפי עדיף ליה', משמע מדבריו כי אין המדובר כאן על איסור או היתר, אלא שהדבר עדיף. משמע שאין איסור, זה רק יותר עדיפות. בדרך כלל, המפרשים לא סוברים כך, וגם הרמב"ם כותב ב'סתם', אין מתלמדין וכו'. משמע שזהו עניין של איסור.

בכל אופן, שיטת הרמב"ם כנראה דומה לשיטת רבינו חננאל. אולי הרמב"ם לא מסכים לר"ח בכל הפרטים, אבל כידוע, שיטת הרמב"ם בדר"כ היא כמו הגאונים. והם הוציאו מכך, מזה שבסופו של דבר בשמים לא אמרו שמועה משמו של ר"מ, שאין הלכה כרבי מאיר. ר"מ טעה בכך שלמד מאחר, בשמים לא התקבל דבר זה. מכך הוציא הרמב"ם, שגם לאדם גדול, אסור ללמוד מאדם רשע. לא רק בתורת עדיפות, אלא שהדבר אסור.

שאלה מהקהל: אבל קיימא לן לא בשמים היא?

תשובת מרן שליט"א: בלנ"ד נרחיב על כך בשיעור נוסף.

אבל השאלה היא, הרי כתוב שבסופו של דבר הקב"ה כן אמר משמו. הרי רבה בר שילא שאל את אליהו, וכאשר הוא אמר לו, וכי מה הבעיני? הרי ר"מ 'רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק?' יש לו תירוץ טוב. ואז ענה לו אליהו, כי עכשיו הקב"ה אומר משמו. המשמעות היא, שכביכול הקב"ה חזר בו. הנה, הוא כן אמר עכשיו שמועה משם ר"מ.

וקשה לומר שרבי חננאל לא גרס זאת בגמרא. מי מסוגל להוסיף פיסקא זאת בגמרא, השתא קאמר מאיר בני אומר וכו'. אף כי יתכן שהיו חכמים, או גאונים, שלא קיבלו זאת.

גדולים, נידהו רב יהודה, כיון שמצא מקום לנדותו, ובדין היה כיון דסנו שומעניה. הר"ר אלחנן.

מי שיעיין שם בגמרא מו"ק, יראה שכתוב בזה"ל, 'הוא צורבא מרבנן דהו סנו שומעניה א"ר יהודה, היכי ליעביד? מה אעשה? לשמתיה – אם אנדה אותו – צריכי ליה רבנן. החכמים צריכים אותו, בכדי ללמוד ממנו. הוא הרב שלהם. לא לשמתיה, קא מיתחיל שמא דשמיא. ישנו חילול השם. הוא היה נבוך כיצד לנהוג.

א"ל לרבב"ח, מידי שמיע לך בהא? א"ל, הכי א"ר יוחנן, מאי דכתיב [מלאכי ב', ז'] כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו. לאחר שאמר לו זאת, שמתיה רבי יהודה. נידה אותו. למרות ש'צריכי ליה רבנן', עדיף שלא ילמדו ממנו.

התוספות כאן אומרים, כי המדובר שהיו קטנים, כפי שכתוב, 'צריכי ליה רבנן'. משמע, שהם היו בני ישיבות, אבל לא גדולים בתורה, על כן הם היו עלולים ח"ו להימשך אחריו.

אבל מרבינו חננאל רואים, כי 'גדול' ו'קטן' אין הכוונה לגדולים בתורה או קטנים בתורה, אלא גדול וקטן ממש, דהיינו גדולים בשנים או קטנים. כי כך רבינו חננאל אומר, שקטן הוא 'דעביד כדעתיה דרביה', דהיינו שהוא הולך כפול כמו הרב שלו, הוא מדריך אותו. אבל גדול, 'עושה אדעתיה דנפשיה', דהיינו הוא לא כפוף אליו, יש לו את הדעה הפרטית והאישית שלו עצמו. משמעות הדברים היא, כי 'גדול' היינו גדול בשנים, ו'קטן' היינו קטן בשנים.

זהו חידוש אחד. אינני יודע, מה הרמב"ם סובר בזה, אבל כך ר"ח אומר.

דבר נוסף, יש לרבינו חננאל שינוי, הוא גורס כי לא שהקב"ה אומר בשמים את השמועה, אלא מתיבתא דרקייעא.

ולגבי מה שר"ח אומר 'הלכתא', נראה לי – אמנם הדבר אינו מוכרח – כי הגירסא צריכה

צריכים כבר לסיים, אבל אני רואה שאני ממש אפילו לא באמצע הדברים שרציתי לדבר, אני ממש רק בהתחלה. אבל מה לעשות שחייבים לסיים את השיעור.

רק נסיים בפרט אחד, מכתב נוסף שקיבלתי מידידנו הרב פ' מנתניה ת"ו בזה"ל, מצאתי שהתייחסו לשאלת כשרות גביית העדיות בבית הדין, והסבירו מדוע העדיות כשרות. בעניין של ולדר.

א' השו"ע מביא תקנת הקדמונים, שבמקום שיש בעיא למצוא אנשים, גם נשים וקטנים מעידים. דהיינו, מה קורה בזמן שאין אנשים היכולים להעיד, רק נשים מעידות, או קטנים. הגברים לא בעניין. בעצם זה בהגהת הרמ"א, לא מרן הש"ע.

ב' כאשר מדובר ב'גבירא אלמא', כלומר אדם בעל מעמד וקשרים, שעלול לפגוע בדרך כלשהי במתלוננים, מותר להם להעיד שלא בפניו [ח"מ כ"ח ט"ז]. במקרה שלנו, נפגעות רבות הביעו חשש גדול מכך שולדר יפגע בשמן, משפחתו, שידוכיהו וכו'. והסכימו להעיד, רק אם יישמר החסיון שלהן, והן לא יצטרכו להתייצב מולו. לגבי גברא אלמא, מותר היה לקבל עדות לא בפניו.

ג' כתבו הפוסקים ש'לאפרושי מאיסורא', כלומר כדי לבלום אדם שממשיך לעשות איסורים, מותר להעיד גם שלא בפני בעל דין [יבי"א י"ד א' א'].

ד' הגמרא אומרת שבית דין רשאי להלקות ולבזות אדם שיוצאות עליו שמועות בענייני עריות וקידושין דף פ"א ע"א. רמב"ם סנהדרין פכ"ד הל"ה, כל שכן במקרה שלא מדובר בשמועות אלא בעדיות מבוססות, כמו בנדון שלנו.

מכיון שניסיתי לעיין, וראיתי שהדברים לא פשוטים כ"כ, מכיון שלפעמים הב"י פסק בפירוש אחרת, כמו בגביית עדיות נשים גם כשאין ברירה, נשמח מאד לשמוע את דעתו של כת"ר גם בשאלות האלו.

לגבי מה שהוא כותב באות ג' בשם שו"ת יביע אומר, נרחיב ונאמר כי ישנה שם אריכות גדולה

האמת היא, כי סתם כך דברי הגמרא צריכים ביאור, איך הדבר יכול להיות? וכי בהתחלה הקב"ה סבר כך – או לפי גירסת ר"ח, 'מתבתא דרקיעא' – ואח"כ כביכול הקב"ה מתחרט? מסכים כי בעת כן אפשר להגיד משם ר"מ? וכי מעיקרא חלילה הוא לא ידע זאת?

זאת שאלה גדולה, אשר עמדו עליה בכמה וכמה ספרים. אולם כיון שהזמן קצר, אגיד לכם רק מה שנראה בנ"ד, לתרץ את שיטת רבינו חננאל והרמב"ם.

בהערות ומקורות לספר חסידים והמפואר, מהדורא החדשה [סי' רכ"ד דף רמ"ה], הביא בשם רבי יהודה החסיד, שהוא שאל את השאלה הזאת. תשמעו גם את סגנון השאלה. והקשיתה – כך רבי יהודה החסיד משיב לתלמידיו, רבי ברוך ורבי אפרים ב"ר מאיר – וכי לא ידעו ברקיע לחשוב ולהבין סברת רבה בר שילא, דשבקוה עד השתא מלומר דבר בשם ר' מאיר. אתם שואלים, איך הדבר יכול להיות? וכי הקב"ה לא יודע את הסברא הזאת, רמון מצא תוכו אבל קליפתו זרק? אני משיב, כי ודאי ידעו וידעו. אמנם לא היה ראוי לומר דבר הלכה משמו עד זמן מרובה, כדכתיב ותורה יבקשו מפיהו, אם דומה הרב למלאך וכו'. ומפני כבודו דרבה בר שילא שהליץ יושר עליו, אמר הקב"ה דבר הלכה משמו.

הפלא ופלא. אין המכוון שבשמים חזרו בהם. אלא כיון שרבה בר שילא לימד את הזכות הזאת והליץ יושר, אזי עכשיו מכבדים את רבה בר שילא, וכעת אמרו זאת. רק מפני כבודו. אולם אכן אין הכי נמי, הדבר לא היה ראוי. כי למעשה, בשמים היתה החלטה, שמענישים את ר"מ. לא שלא יאמרו דברי הלכה משמו לעולם, אלא עד זמן מרובה. מעכבים. בינתיים לא מזכירים אותו. יוצא כי מה שאמרו עכשיו בשמו, זה רק מפני שרבה בר שילא הליץ יושר, ומפאת כבודו אמרו, ורק בעת. אבל האמת שהדבר אינו מקובל בשמים, ומשמע שבהמשך כבר לא יגידו. עד שיגיע תום זמן העונש שהקציבו לכך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אומר לכם רק לבנתיים, מה שאני חושב למסקנא, למרות שכפי שאמרתי לכם, הנושא עדיין לא נגמר.

דבר ראשון, ברצוני להודות. ביקשתי וקיבלתי. שלחו לי המון חומר בנושא, כמובן שאינני מביא את הכל, רק אפס קצהו, בפרט מה שנוגע להלכה. אז כמובן אני מודה לכולם, כל מי ששלח לי הרבה חומר ממה שנדפס ונתפרסם בנושא, אשר האיר לי את העיניים. אגיד את שמותם כסדר. בני הרה"ג משה שליט"א, וכן בני הרב שאול הי"ו, וכן הרב אסף לוי הי"ו מביתר עילית, והרב שילה יגאלי, ורבי אלון גרטי, והרב דרור פ' שהזכרנו מקודם, והרב אהרן גבאי מאופקים, והרב שר שלום יוספי, והרב דוד צדוק מרכסים, והרב משה ב"ר יניב לוי, ועוד. ברוכים יהיו. ושכרם כפול מן השמים. ובקיצור, אין לי ספק שהדברים בגו. דברי אמת ניכרים. וכפי שאמרתי לכם, ישנן עדויות ופסקים של בתי דין, אשר העניין נדון בפניהם.

לגבי עצמי, אינני יודע האם קראתי משהו ממה שהוא כתב, הזדמן לי לראות קצת, דף או שנים, אבל לא קראתי ממש בספריו. אבל רבים שקראו בספרים שלו, אמרו כי לא רואים בספריו יראת שמים.

כפי שאמרתי, אם מניחים את הספרים בגניזה, צריך לפני כן להשחית אותם. ואותו הדבר, לגבי כל ספר פסול.

אם יש בו דברי קדושה, פסוקים, מאמרי חז"ל וכדומה, יש לפרק אותו. דהיינו לא לקרוע באמצע הדפים, אלא לנתק אותו מהכריכה, ולהפריד את הגליונות, באופן שיצטרכו לכרוך את הספר מחדש, ולא ישתלם להם.

מה שנראה לי גם כן, כי החילוק של 'פיהו', זה לא דוקא, כי רק בזמנם היה כך.

כך לגבי תורה. ולגבי חכמות אחרות, דברים שאינם תורה, אולי בשעת הדוחק. רק אדם ירא שמים, היודע לסתור את הדעות שלהם. אבל ללמוד בספרים – גם לגבי דברים חיצוניים – אשר ח"ו מחבריהם אינם יראי שמים, זהו ג"כ דבר מסוכן. אי אפשר להגיד שזה ממש אסור,

לגבי כל העניין הזה של עדות לא בפניו, שהרי אסור לקבל עדות שלא בפני בעל דין, וישנו שם נדון האם זה מדאורייתא או מדרבנן, והאם זה רק בממונות או גם באיסורים, ובענייני אישות. הנושא שם היה לגבי שוחט ובודק בבית מטבחים, אשר רח"ל היה מחלל שבת ומרושע, אוכל נבילות וטריפות בעצמו, רע מעללים. אבל אנשים פחדו, להעיד בפניו. זאת סכנת נפשות. גברא אלמא.

אולם לגבי שאלתו בסוף, האם אפשר לקבל עדות מנשים כאשר אין ברירה, הוא מצוין לדעת מרן הבית יוסף, הדבר אכן נכון, כי נראה שהב"י סובר שאין דבר כזה, ואם אין – אין. כך הוא מביא, מתשובת הרשב"א.

אבל המעניין והחשוב הוא, שגאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א אינו סובר כך. מי שיעיין בשלחן ערוך המקוצר (חושן המשפט, דיני ממונות, סימן ר"ב הלכה י"ג, דף ס"ז), כתבתי בס"ד כך, יש מקילין אפילו בעדות אשה יחידית על דברים הקורים בפתע פתאום – אם קרה משהו שאין אפשרות להביא על כך עדים – כגון קטטה והכאה, או בזיון תלמיד-חכם, שאין פנאי להזמין אנשים שיראו ויעידו על כך. ולדעתם אפילו קרוב או קטן, נאמנים בעניינים כאלו.

תשמעו דבר מעניין. מהרי"ץ זיע"א דן בנושא, וכותב על כך בשו"ת פעולת צדיק וחלק ב' סימן קס"ז, כי לענין הלכה למעשה הדבר תלוי לפי ראות עיני הדיין. דהיינו, הבית יוסף החליט, שאי אפשר לקבל את העדות הזאת. אבל מהרי"ץ אומר, לא, הדבר אינו כ"כ פשוט, ישנם החולקים על כך.

לכן כתבתי שם בהמשך, ולעניין הלכה למעשה, הדבר תלוי לפי ראות עיני הדיין, ולשם-שמים, ולגדור פרצות הדור. כגון כשהוא רואה כי רב הפשע, יסמוך על דעת הפוסקים דלעיל.

כלומר, מהרי"ץ נותן מקום, שאפשר לקבל עדות של נשים או קטנים, במקרים מסויימים, כאשר נראה להם שדבר זה צריך תיקון.

וחושבני כי הוא הדין, לגבי נדון דיין.

*

אבל מי שמבין ויודע – שיש לו ידיעה, מהם הדברים שאינם נכונים – שידע מה התשובה לדברים שלהם. שלא יפול ויתבלבל רח"ל.

וכמובן, צריכים קודם להתפלל. האדמו"ר מגור, לגבי ספר המורה של הרמב"ם, הוא היה אומר, כי לפני שהוא מעיין בספר הזה, הוא מתפלל להקב"ה שלא יכשל.

מובן כי אפילו בספרי גדולי ישראל, אשר יש עליהם ביקורת, צריך שהאדם לא יימשך ויטעה ח"ו. לצערינו, אותו מנדלסון שהזכרנו מקודם, הקלקול שלו היה מכך. הוא אמר, שספר המורה 'עיקם לו את הגב, ויישר לו את השכל'... הם נהיו 'משכילים'. אח"כ רפורמים וכו'. אחריתה מי ישורנה. אבל לצערינו, זה התחיל מכך, והמשיך הלאה. כפי שאמרו, 'היש משכיל דורש את אלהים?' בתמיהה.

האנשים הללו, לפי התוצאות רואים להיכן שהם הגיעו. ושגדולי ישראל עשו נכון. כי אפילו את הספר מורה נבוכים, הרחיקו אותו. ואם תשימו לב, אני כמעט לא מזכיר את שמו בספרים, רק בראשי תיבות, או ברמזים. כי הספר הזה, משאירים בצד. לא ברשות הרבים. אפילו ספר זה. למרות שהרמב"ם היה צדיק גדול ועצום, אין לנו מושג ביראת שמים שלו, אבל זה כמו שאחז"ל לגבי שלמה המלך, שנכשל במעט דברים. צריכים לקבל זאת. כי יכול להיות, שבדבר מסויים הוא ח"ו טעה. חטא בדבר מסויים. וזה לא התקבל.

כך גם המגיד מישרים, המלאך שנתגלה למרן הב"י, אמר על הרמב"ם, שבגלל הדברים הללו, מחמת הדברים שהרמב"ם שגה בהם, הוא היה צריך לעבור גלגול, תיקון מסויים, אבל 'זהדר ויטיב במתיבתא דצדיקיא'. זהו גילוי של המגיד מישרים. כתוב שם, 'התגלגל ב...', ומחקו את ההמשך, בדפוס לא כתבו זאת, אבל אני יודע מה כתוב, כי זה היה ברחש. אבל, 'הדר ויטיב במתיבתא דצדיקיא'. הרמב"ם היה צדיק וגדול עצום מאד מאד, אין לנו תפיסה בכך. לא מגיעים לקרסולי קרסוליו. הדבר ברור.

אבל לגבי שאר אנשים שלמדו חכמות חיצוניות כמוהו, ואפילו מהספרים שלו, אומרים שזהו כמו רעל, סם המות, למי שאין לו קיבה חזקה, אצטומכא בריאה ושרירית, הוא רק קצת טועם, וכבר הדבר מזיק לו. צריך הרבה יראת שמים, וחכמה גדולה, כמו הרמב"ם.

לכן אני אומר, כי גם מי שצריך ומוכרח – בשעת הדוחק – ללמוד מאנשים שאינם ראויים, למרות שכמובן הדבר אינו רצוי, אבל בכל אופן הוא צריך סייעתא דשמיא, וכמובן לדעת תשובות, דע מה שתשיב את האפיקורוס, ושיתפלל תחילה להקב"ה שיישמר. אולם, מי ששומר נפשו, בודאי שיתרחק מכך, שלא יתקרב. אני מדבר אפילו על דברים אחרים. ולגבי תורה, כפי שאמרת, לא רק 'מפיו', שזה בודאי אסור, אלא גם מן הספרים אסור. ללמוד – בתורת תלמיד – מרוב שאינו הגון, שיש לו דעות פסולות וזרות, זהו דבר מסוכן ח"ו, ואחריתה מי ישורנה.

שאלה מהקהל: הרי אין מושיבים בסנהדרין מי שאינו יודע בשבעים לשון, וכי מהיכן הם למדו זאת?

תשובת מרן שליט"א: ולא רק ע' לשון, אלא גם צריכים להיות בעלי כשפים, כנז' בגמרא סנהדרין דף י"ז ע"א. הרמב"ם מוסיף עליהם [בפ"ב מסנהדרין הל"א], אין מעמידין בסנהדרין, בין בגדולה בין בקטנה, אלא אנשים חכמים ונבונים מופלגין בחכמת התורה בעלי דיעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז וכיוצא באלו, כדי שיהיו יודעים לדון אותם ע"כ. ומפרשי הגמ' והרמב"ם מסבירים כבר מדוע היו חכמי הסנהדרין צריכים לדעת כל זאת ואכמ"ל. אבל אין שום הכרח שילמדו זאת מגויים, או מרשעים ח"ו. מסתברא שהיו בישראל חכמים גדולים גם בכל הדורות הללו. למשל, הרי מבואר בגמ' סנהדרין [ס"פ שביעי דף סח.] שר' עקיבא אמר לר"א בן הורקנוס, למדני בנטיעת קשואין. אמרתי דבר אחד, נתמלאה כל השדה קשואין. אמר לי, רבי, למדתני

שערי יצחק – השיעור השבועי

כסילים קטני אמנה אשכנזים לתימן, ומהם הוא הושפע לרעה, כנודע. אבל לפני כן, ידוע שהוא עצמו עסק בקבלה. כאן לא הוכיח סופו על תחילתו, כי נתחדש הדבר ע"י אותם מקולקלים, כגון אדוארד גלאזר, יוס טוב צמת, וגם ספרים מקולקלים של גרץ ודומיו, שהשאירו הם לו. זה סובב לו את הראש, והדיחו לארץ ציה וצלמות.

היו ת"ח שסמכו ללמוד אצלו, מטעם רמון מצא, תוכו אכל וכו'. אבל המציאות הוכיחה שהזיק להם. לכל הפחות שהתקררו ממנו באמונתם.

השם ברוך הוא ישמרנו, ואת כל עמו ישראל, מכל מיני דעות זרות וכוזבות, אכי"ר.

נטיעתך, למדני עקירתך. אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד ע"כ. הרי שהיה בקי אפילו בכשפים.

שאלה מהקהל: אם כן הרב שליט"א חוזר בו ממה שכתב לגבי הגהות המנודה יחיא קאפת, בפתח דבר לאור הנר ה' שחיטה וטריפות בסוף שלחן ערוך המקוצר חלק ד'?

תשובת מרן שליט"א: כדי שיובן, נקדים מה שכתבתי שם דף ה' וד"ה אין בזה"ל, בסוף הקדמת יברך הזבח, נזכרה שנת חיבורו ה'תרס"א ליצירה, וזה ארבע עשרה שנה לפני שפרץ החכם הנז' במחלוקתו, כאשר שמענו שהתחלתה היתה בשנת ה'תרע"ד, שהיא שנת אסיפתו לבית עולמו של מהר"ח קורח זצ"ל שהנז"ל היה מתלמידיו, כשהיה מהרח"ק כבר ישיש, אירע שבאו לברך על המזון בסעודה של מצוה, והמחליקים דרשו לשנות המנהג ולסלק הפת, וקמה מהומה רבה עד שבאו לידי פשרה לשים מפה בלא פת תחתיה. ומרוב צערו של מהרח"ק זלגו עיניו דמעות בזמן שבירך. אמנם מסתברא, ויש ראיות לדבר, שהתחיל לפרסם דעותיו הכוזבות כמה שנים קודם לכן, אך כנראה בפועל ובפרהסיא לא עשו מעשים כשיטתם עד אותה שנה. אעפ"י שהתלמיד הזה החמיץ, מ"מ נתברר מן האמור שבאותה שעה עדיין כשר היה, לפיכך לא נמנענו מלהוציאם לאור. ועוד יש חילוקים שונים, כגון דדוקא מפיו יש להתרחק אבל לא מפי כתבו [עייין שדי חמד מערכת האל"ף כללים, בפאת השדה אות ס"ד], ומה גם מן הטעם שכתבנו לעיל שראיתי כאות ומופת להדפיסם לרגל המלאכה אשר לפנינו וכו' ע"כ.

יוצא שלא סמכתי גם אז אךורק על הדעה שמפיו יש להתרחק ולא מפי כתבו, אלא בצירוף סניפים אחרים. ובכל אופן, זה כמו דרך עראי. לא כמו תלמידים שלו.

ועוד, אמרתי קודם שאם בשעת כתיבת הדברים היה כשר, לית לן בה. כאן הקלקול שלו אירע בסביבות שנת ה'תרע"ד, שנת המלחמה העולמית, שאז באו משכילים-

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

***

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור. פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה. אכי"ר.